

Sigita Ignatjeva

Ph. D., literatūrzinātniece, RTU Liepājas akadēmija

Ph. D., literary scholar, RTU Liepāja Academy

E-pasts / e-mail: sigita.ignatjeva@rtu.lv

Anda Kuduma

Dr. philol., literatūrzinātniece, RTU Liepājas akadēmija

Dr. philol., literary scholar, RTU Liepāja Academy

E-pasts / e-mail: anda.kuduma@rtu.lv

DOI: 10.35539/LTNC.2024.0054.09

Vietas identitāte:

Liepājas pieredze divu Gūtmaņu radošajā dzīvē

Place Identity: The Experience of Liepāja in the Creative Lives of Two Gūtmanises

Atslēgvārdi:

mentālā (kognitīvā) karte,

vietas identitāte,

Egons Līvs (Gūtmanis),

Olafs Gūtmanis,

Liepāja

Keywords:

mental (cognitive) map,

place identity,

Egons Līvs (Gūtmanis),

Olafs Gūtmanis,

Liepāja

Raksts sagatavots ar Latvijas Zinātnes padomes finansējumu Valsts pētījumu programmas "Letonika latviskas un eiropiskas sabiedrības attīstībai" projektā "Identitāšu ainavas: vēsture, kultūra un vide" (VPP-LETONIKA-2021/1-0008).

Kopsavilkums

Liepājas pilsētai ir bijusi būtiska nozīme divu Gūtmaņu – Olafa Gūtmaņa (1927–2012) un Egona Līva (1924–1989, īst. v. – Egona Gūtmaņa) dzīvē kā dzīvesvietai un profesionālās un radošās darbības vietai, kā viņu individuālās un kolektīvās identitātes daļai. Raksta mērķis ir atklāt O. Gūtmaņa un E. Līva pilsētas pieredzi un tās reprezentāciju viņu autobiogrāfiskajos darbos un publicistikā, izceļot noteiktu vietu identitāti mijiedarbē ar abu rakstnieku individuālajām identitātēm. Rakstā parādīts, kā Liepājas topogrāfiskie elementi manifestējas O. Gūtmaņa un E. Līva mentālajās kartēs un kā tie atklājas viņu darbos.

Pētījuma teorētisko bāzi veido identitātes, īpaši vietas identitātes, teorijas (M. Levickas, D. J. Stobelāra, B. Pedroli darbi) un mentālās/kognitīvās kartes koncepts (R. Daunss un D. Stea). Izmantota arī fenomenoloģiskā pieeja (M. Merlo-Ponti).

Abiem rakstniekiem ir kopīga profesionālā un pilsētas pieredze Liepājā. Tomēr vietas uztvere abu darbos ir atšķirīga – O. Gūtmanis kā Liepājas iedzimtais tās apraksta atkārtoti un detalizēti kā nepārtrauktas personiskās vēstures daļu, bet E. Līvam kā ienācējam vietas identitāte manifestējas vispārīgāk – vietas izraisa spēcīgas emocionālās reakcijas, radošus impulsus un saistās ar dažādu cilvēku biogrāfijām.

Summary

The city of Liepāja has played a crucial role in the lives of two individuals from the Gūtmanis family, Olafs Gūtmanis (1927–2012) and Egons Līvs (1924–1989, real name – Egons Gūtmanis), serving as their place of residence and influencing their professional and creative pursuits, as well as shaping their individual and collective identities. This study aims to reveal the experiences of the city by Gūtmanis and Līvs, as well as their representation of it in their autobiographical and journalistic works, by examining the identity of specific places in interaction with the writers' individual identities. The study explores how elements of Liepāja's topography are manifested in the mental maps of Gūtmanis and Līvs, which in turn are depicted in their works.

The theoretical framework of the study draws on identity theories, particularly place identity (influenced by such scholars as Lewicka, Stobbelaar, Pedroli), and the concept of mental/cognitive mapping (as proposed by Downs and Stea). Additionally, a phenomenological approach inspired by Maurice Merleau-Ponty is employed.

Although both writers share professional and place-related experiences in Liepāja, their perceptions of the city's places differ in their works. Gūtmanis, being a native of Liepāja, meticulously describes the places in detail, demonstrating a place-referent continuity. Conversely, for Līvs, who is considered an outsider in Liepāja, place identity is portrayed more generally, with places evoking strong emotional responses and serving as sources of inspiration, often intertwined with the biographies of various individuals.

levads

Divu Gūtmaņu – Olafa Gūtmaņa (1927–2012) un Egona Līva (1924–1989, īst. v. Egona Gūtmaņa) – dzīvē un radošajā darbībā Liepājai bijusi liela nozīme kā dzīvesvietai, profesionālo un radošo meklējumu, individuālās un kolektīvās identitātes sastāvdaļai. Šī pētījuma mērķis ir atklāt abu Gūtmaņu pilsētas pieredzi un tās reprezentāciju viņu autobiogrāfiskas un publicistiskas ievirzes darbos, izceļot konkrētu Liepājas vietu identitāti mijiedarbē ar abu rakstnieku individuālo identitāti. Pētījumā aplūkots, kā Liepājas topogrāfijas elementi atspoguļojas abu Gūtmaņu mentālajā jeb kognitīvajā kartē.

Mentālās jeb kognitīvās kartēšanas koncepts (balstīts Kevina Linča (*Lynch*, 1918–1984) teorētiskajās nostādnēs) atspoguļo to sociālo un globālo veselumu, ko mēs visi nēsājam savās galvās, mūsu izveidoto priekšstatu par telpu un objektiem tajā, par to īpašībām. Psiholoģiskie procesi reģistrē, kodē, saglabā un tad atsauc atmiņā un dekodē visu informāciju par mūsu ikdienas telpisko vidi. Mentālā karte ir psiholoģisko procesu rezultāts, kas veidojas mūsu prātos. (Downs, Stea 1973)

Ar vietas identitāti (Proshansky et al. 1983), kas dažos pētījumos tiek saukta par eksistenciālo identitāti (Van Mansvelt, Pedroli 2003), šajā rakstā tiek saprasta emocionāla piesaiste konkrētiem pilsētas objektiem un vietām, to simboliskās nozīmes, ar tām saistītās asociācijas un atmiņas. Pētījuma teorētiskais fokuss balstīts arī Marijas Levickas (*Lewicka*) atziņās par vietas identitāti, raksturoti mehānismi, kā notiek pieķeršanās kādai vietai (*mechanisms of attachment* (Scannell, Gifford 2010)), izcelts trīspusējais modelis, proti, personas, vietas un procesa savstarpējā korelācija (Lewicka 2011). Vietas un indivīda attieksmju raksturojumā izmantota arī fenomenoloģiskā pieeja (Merlo-Ponti 2018).

Notikumu un ar tiem saistīto procesu izpētes gaitā iespējams izdarīt secinājumus par aplūkojamo personību ciešajām saiknēm ar konkrētu telpu, proti, profesionālās un radošās dzīves krustpunktiem pēc Otrā pasaules kara – 20. gadsimta 50. un 60. gados (E. Līva Liepājas dzīves posmā), un to, kā uzturēšanās šajā telpā veido mentālo karti, kuras fragmenti atklājas abu rakstnieku darbos.

Likteņu radniecība

O. Gūtmanis un E. Līvs ir Liepājā satikušies domu-biedri, darba kolēģi un labi draugi, kas pazīstami gandrīz četrdesmit gadus. Ārējās līdzības dēļ, ko īpaši izceļ līdzīgi apcirptās sirmās kapteiņbārdas, viņi bieži vien sabiedrībā jaukti. Abi ir noskaidrojuši savu dzimtu saistību ar Aizputi. E. Līva vectēvs no tēva puses šajā pilsētā bijis dārznieks, bet O. Gūtmaņa vectēvs – mūrnieks, abi arī

uzvārdā bijuši Gūtmaņi. Abu rakstnieku likteņus skārušas padomju totalitārā režīma represijas.

O. Gūtmanis piedzīvojis divkāršu izsūtījumu uz Sibīrijas tālajiem ziemeļu apgabaliem. Pirmoreiz Gūtmaņu ģimene tiek izsūtīta 1941. gada 14. jūnijā. O. Gūtmanis ar māti tiek noņemti Krasnojarskas novada Sovetskas rajona Berjozovkas ciematā Jeņisejas krastā. Tēvs no ģimenes nošķirts un ievietots Kirovas (Vjatkas) soda nometnē, vēlāk jau kā invalīds viņš pievienojas sievai un dēlam Krasnojarskas novada Ustj-Jeņisejas rajona Kazancevas apmetnē Taimiras pussalā aiz Polārā loka. Pirmā izsūtījuma periodā, būdams vēl pusaudzis, O. Gūtmanis strādā dažādus smagus fiziskus darbus, tostarp zvejniecībā. Saskare ar Tālo Ziemeļu ūdeņu plašumiem pastiprināja jau bērībā radušos "Dullā Daukas kompleksu", proti, "kļūt tik dullam, ka realitāte vairs nav šķērslis" (*Apvāršņa līnija*, Gūtmanis 2012: 295). Šo devīzi O. Gūtmanis apņēmīgi cenšas realizēt visu izsūtījuma laiku, izmantojot jebkuru iespēju. Viņš pierunā māti nedoties no pirmās noņemšanas vietas Berjozovkā uz Sibīrijas vidieni, bet gan liellaivās pa Jeņiseju un tās pietekām uz ziemeļiem, uz Ustjportu, septiņus kilometrus aiz Polārā loka, kas jau ir solis tuvāk paša iecerētajai Sibīrijas dziļākai iepazīšanai. Tur iespējams nodoties zvejošanai, vēlāk arī medībām, kas, neraugoties uz skarbjaiem izdzīvošanas apstākļiem, vedinājis tuvāk kopš bērības lolotajam sapnim – atsaukties pirmatnējam dabas aicinājumam, apmierināt ceļojumu un piedzīvojumu kāri, pakāpeniski ļaujot fiziskajam ceļojumam pāraugt bagātīgā un nozīmīgā dvēseles pieredzes ceļojumā. (Kuduma 2018) Un, kā savās atmiņās raksta pats dzejnieks, tieši Sibīrijas lielo upju un ziemeļu jūras skarbo ūdeņu iepazīšana ļāvusi iemīlēt jūru, kas pēc atgriešanās dzimtajā Liepājā ļauj no jauna iepazīt un izveidot ar to daudz ciešāku saikni. Tā daudzveidīgi atspoguļojas dzīves pieredzē – jūras kā dabas stihijas, kā Liepājas un Lejaskurzemes piekrastes ainavas neatņemamas sastāvdaļas novērtējumā, jūras skartajos ļaudīs, ar ostu saistītajā profesionālajā darbībā un arī paša zvejnieka gaitās Jūrmalciemā, kas līdzās Liepājai ir otra nozīmīgā O. Gūtmaņa dzīves vieta. Par savu izsūtījuma pieredzi un tās inspirācijām radošajā dzīvē O. Gūtmanis reflektējis atmiņu vēstījumā "Dzīves grāmata" (1992). Pirmais trimdas posms noslēdzas 1947. gadā, kad Gūtmaņiem izdodas nelegāli pārbēgt uz Latviju. Viņi atgriežas dzimtajā Liepājā, kas ir jau kļuvusi par LPSR slēgto zonu un pakļauta pastiprinātai uzraudzībai. 1950. gadā Gūtmaņu ģimeni skar otrreizējs izsūtījums. Vispirms izsūta tēvu un māti, pēc tam arī O. Gūtmani. Šoreiz noņemšanas vieta ir Krasnojarskas apgabala Tjuhtetskas rajons Sibīrijas taigā. Liepājā visi trīs atgriežas 1956. gadā.¹

---

1 Vairāk par O. Gūtmaņa biogrāfiju skat. E. Lāma monogrāfijā "Kurzemes iekopšana: Olafa Gūtmaņa dzīves un mākslas ceļos" (Lāms 2021).

E. Līva ģimeni 1941. gada deportācijas laimīgā kārtā neskar, taču rakstnieka biogrāfijas traģiskākās lappuses saistās ar Otrā pasaules kara sākšanos un paša pieredzēto. 1942. gadā E. Līvs brīvprātīgi iestājas vācu armijā, nevis tiek iesaukts Latviešu leģionā 1943. gadā, kā viņš to vienmēr pēc kara norādījis savos biogrāfijas aprakstos un anketās.² Pats E. Līvs šo faktu atklāj tikai 1970. gada 16. aprīļa vēstulē LPSR Rakstnieku savienības valdes sekretāram Albertam Jansonam (1915–1989), pamatojot šādu savu rīcību: “Pēc kara beigām, atrodoties filtrācijas nometnē Grodņā, starp kareivjiem paklīda baumas, ka visus, kas armijā iestājušies pirms 1943. gada, pēc atgriešanās Latvijā fiziski iznīcinot.” (Līvs 2000: 69) Rakstnieka dzīvesbiedre Edīte Gūtmane (1930–2021) savās atmiņās atklāj faktu, ka E. Līvs bijis arī Latviešu leģiona 15. un 18. divīzijas sastāvā, ticis ievainots rokā un plaušās, kurās lode tā arī palikusi līdz pat mūža beigām kā simboliska traģisko notikumu zīme un atgādinājums (Gūtmane 2000: 7). Kara beigas E. Līvs sagaida Polijā, Hellas pussalas gūstekņu nometnē. Šo dzīves posmu E. Līvs atspoguļo savā autobiogrāfiskajā prozas grāmatā “Rēta lūpas iekšpusē” (1992). Pēckara filtrācijas procesa sekas ir nokļūšana Baltās-Baltijas jūras kanāla celtniecībā Karēlijas autonomās republikas pilsētā Medvežjegorskā, Oņegas ezera ziemeļu krastā (1945–1946), kam seko piespiedu iesaukums Sarkanās armijas dienestā Igaunijas ziemeļos (1946–1950). Minētie E. Līva dzīves notikumi ir biogrāfijas traips un neizdzēšams zīmogs visa mūža garumā. 1950. gadā E. Līvs atgriežas Liepājā pie savas ģimenes, kas tobrīd dzīvo Sarkanarmijas ielā (tagad Oskara Kalpaka iela). Tūlīt pēc atgriešanās E. Līva darba dzīve saistās ar Liepājas zvejas ostu, kur viņš sāk strādāt par nozvejas inženieri Liepājas motorizētās zvejas stacijā.

Liepājas saiknes

Tuvāku radniecības saišu abu Gūtmaņu starpā nav, tikai uzvārdu sakritība un draudzība, taču līdzīgo likteņu un dvēseļu radniecībai dažkārt mēdz būt daudz dziļākas saknes. Un Liepājai te ir būtiska nozīme, kaut atšķirīgas ir abu rakstnieku attiecības ar pilsētu pie jūras.

O. Gūtmanis ir Liepājas iedzimtais un visu savu mūžu saistījis ar Liepāju. Atsaucoties uz M. Levicku, O. Gūtmaņa gadījumā var runāt par sakņotību/iesakņošanos (*rootedness*) (Lewicka 2011), savukārt E. Līva gadījumā – par spēcīgu sociālās piederības fenomenu, jo viņš Liepājā bija ienācējs.

Liepāja ir O. Gūtmaņa dzimtā pilsēta, un dažādas pilsētas vietas rakstnieks varēja dēvēt par savām mājām. Pirmā dzīves vieta ir Liepājas nomalē – ezermalē – tā

---

2 Kā norāda E. Līva kopoto rakstu “Darbi” 4 sējumu veidotājs un komentāru autors literatūrpētnieks Ilgonis Bērsons, šis fakts joprojām atrodams arī grāmatas “Latviešu rakstniecība biogrāfijās” 2003. gada laidienā.

saucamajā Žurku ciemā uz Čauļu (tagad Ālandes) un Kaļķu ielas stūra, kur vecā koka pusotra stāva mājā Gūtmaņu ģimene mīt kopā ar tēva vecākiem un kur Olafa māte turējusi vīna tirgotavu. Pavisam tuvu esošais Liepājas ezers dzejniekam bērībā asociējies ar jūru un ilgāku laiku arī aizstāj jūru, jo no lielā ūdens, kā dzejnieks to sauc, viņš izjuta respektu, pat bailes. Te zināmas paralēles vides un dzīves telpas uztverē veidojas ar E. Līva Lielupes kā jūras uztvērumu viņa bērības pilsētā Jelgavā. O. Gūtmanim svarīgi ir visi ceļi/ielas, kas ved uz ostu, uz kuru pa Liepājas ezeru no Bārtas upes tiek pludināti plosti. Te arī veidojas pirmā zvejniecības pieredze kopā ar tēvu, kurš pats ir aizrautīgs makšķernieks un ierāda dēlam nepieciešamās iemaņas. Tādējādi O. Gūtmaņa bērības Liepājas ezermāles iespāidi saistās ar spilgtām redzes, dzirdes, smaržu sajūtām, kas ir spēcīgi poētiskā pārdzīvojuma radītāji impulsīvi vēlākajā daiļradē. Ezermāles ielu topogrāfiskais tīklojums (Pīļu, Zirņu, Ezera, Ganību, Bāreņu u. c. ielas) iezīmē veselu suverēnu pasauli, no kuras ik pa laikam ar kāda tuvinieka, visbiežāk vectēva, palīdzību iespējams nokļūt arī pilsētas centrā, līdz ģimene pārceļas uz dzīvi Lielajā ielā 1, kas ir arī pēdējā dzīves vieta pirms izsūtīšanas. Fascinējoša ir pilsētas centra vides atmosfēra ar daudz intensīvāku un aktīvāku dzīves ritmu, īpašs ir Rožu laukums, kas vēlāk O. Gūtmaņa dzejā tiks daudzkārt apdziedāts dzejoļos "Liepājai", "Rožu laukums". Īpaši izceļams deviņās daļās veidotais cikls "Rožu laukums" krājumā "Visa laba jāņuzāle" (2001). Dzejoļa šķietami nepretenciozi ieskicētā pilsētvides poētiskā glezniņa pamazām pārraug mītiskā gadsimtu gadsimtos un paaudžu paaudzēs cieši saistītā tīklojumā: "Pašā viducī pilsētai, / Viducī tavai un manējai dzīvei / Un vēl tūkstošiem citu – / rožu laukums, / Mazs apaļš rundālītis, / Pārdesmit rožu stādu, [...] Un pēkšņi atskārsme: / Tik cieši piesaistīts esmu šai vietai" (Gūtmanis 2007: 379); "Kopš bērības tik cieši manī, / Tik dziļi manī ievilcies / Sīks aplītis – mans Rožu laukums" (Gūtmanis 2007: 386) O. Gūtmanis runā arī par Rožu laukumu ieskaujošajām ēkām, no kurām lielākā daļa Padomju armijas bombardēšanas rezultātā iznīcinātas. Atmiņu ceļojums pa dzimtajās Liepājas vietām izgaismo dzejnieka mentālajā kartē ierakstīto cilvēku likteņu sasaisti ar pilsētas ielām, namiem, laukumiem, ar tuvējo apkaimi, kas ietilpst pilsētas robežās, piemēram, Karostu.

Tādējādi likumsakarīgi, ka Liepājas iedzimtā O. Gūtmaņa dzīves un radošās darbības mentālā kartē Liepājas topogrāfiskās ainavas detalizētā zīmējumā ir visaptveroša kā dzejā, tā prozā (atmiņu tēlojumos, apcerēs, dienasgrāmatu ierakstos), kartējot un apcerot nozīmīgākās pilsētas vietas un objektus – ielas, parkus, skvērus, namus. Balstoties paša pilsētas pieredzē, O. Gūtmanis fiksē bērības dzīvesvietas dažādās ezermāles vietās līdz pat pēdējai dzīvesvietai Ūliha ielā, kas jau ir piejūras rajons, Jūrmalas parka apvidus, ar joprojām lielākoties saglabājušos pilsētas bagātajiem ebrejiem savulaik piederējušo koka vasarnīcu apbūvi ap Gulbju dīķi; dzejnieka mājai līdzās esošais skvērs, kurš nes dzejnieces Mirdzas Ķempes (1907–1974) vārdu

un kura centrā ir tēlnieces Ligitas Ulmanes (1947) un arhitektes Ingunas Rībenas (1956) dzejniecei veidotais piemineklis (1989). Liedags un Piejūras parks, tam pieguļošās Liepu, Dzintaru, Hikes un citas ielas ir Gūtmaņa iecienītas pastaigu vietas, tieši tāpat kā minētais M. Ķempes skvērs – atpūtas un apceru vieta, kur bieži vien gremdēties atmiņās par savas radošās dzīves norisēm un M. Ķempes svarīgo skolotājas un padomdevējas lomu tajā.

Atmiņu apcerē "Liepāja" O. Gūtmanis, kā pats uzsver, uzceļ nelielu rakstisku pieminekli savai pilsētai:

Gribas apliecināt dzimto pilsētu. Kādu to atceros no bērnības, kādu to esmu redzējis attīstāmieš padomju laikā, kāda tā ir kļuvusi atkal brīvā Latvijā. [...] ar visai pretrunīgām jūtām, kad pilsēta kļūst naidīga, nožēlojama, pat vienaldzīga, līdz maiguma, sirsnības izpausmēm, līdz mīlestībai, kad nojūk visas pretrunīgās izjūtas un izkristalizējas atziņa: šī ir mana dzimtas vieta, mans liktenis te dzīvot, te manas saknes un galotnes, un pa vidam viss, ko simbolizē liepa pilsētas ģerbonī. Ja iemīl, tad kļūst prasīgs. (Gūtmanis 2009: 53)

Savukārt E. Līvs ir dzimis jelgavnieks, kaut rakstnieka tēvs nāk no Kurzemes mazpilsētas Aizputes. Jelgava ir rakstnieka mātes dzimtā pilsēta. Zīmīga ir dzimtās pilsētas atrašanās vieta Lielupes krastā, kas rakstniekam bieži vien bērnībā asociējas ar jūru, jo Lielupe pirms Otrā pasaules kara ir nozīmīgs kuģu ceļš. Liktenīga rakstniekam ir 1936. gada 15. novembra diena, kad pa Lielupi pret straumi Jelgavas pilij velkoņa pavadībā tuvojas īsts jūras tvaikonis "Indra". Tie ir svētki pilsētai un mazajam zēnam jo īpaši. Šajā brīdī dzimst sapnis par jūru un jūrniecību.

E. Līva Liepājas dzīves laiks aptver divus periodus. Pirmais posms – no 1938. līdz 1942. gadam, kad E. Līva ģimene apmetas uz dzīvi netālu no Liepājas esošajā Gaviezē, jo tēvu, lokomotīves vadītāju Jāni Gūtmani, sliktās redzes dēļ pārceļ darbā par pārmijnieku Gaviezes dzelzceļa stacijā. Pēc tam E. Līvs mācās Liepājas Kārļa Ulmaņa Draudzīgā aicinājuma pamatskolā (1938–1939). Šajā laikā rakstnieks sāk īstenot savu sapni par jūru un norisēm Liepājas ostā. Kādā 80. gadu intervijā E. Līvs izstāsta vienu no lielākajiem savas agrīnās jaunības piedzīvojumiem: "[...] tur ar kuģiem osta bija pilna ziemu un vasaru, un es reiz pat sarunāju ar kāda norvēģu kuģa matrožiem, ka viņi mani "par zaķi" paņems sev līdzī pasaulē. Trīs dienas dzīvoju uz kuģa, strādāju, skrēju matrožiem pēc papirosiem un alus, un drīz jau bija jāceļ enkurs." (Veitners 1985: 12) Šajā reizē vēlme nokļūt lielajā jūrā beidzas ar vecāku izmisumu par pazudušo puiku un saņemto pērienu. Mācības tiek turpinātas Liepājas vakara tehnikumā līdz 1942. gadam, kad rakstnieka dzīves stāsts, ņemot vērā sarežģīto vēsturisko un politisko karalaika un pēckara situāciju, kā minēts iepriekš, iegūst skaudras aprises.

Otrs Liepājas posms sākas, kad E. Līvs pēc dienesta Padomju armijā atgriežas Liepājā, kur kādu laiku strādā par elektriķi, par nozvejas inženieri Liepājas motorizētās zvejas stacijā (1950–1952), inspektoru Latvijas Komunālās saimniecības

energositēmā (1952–1953), līnijas mehāniķi Liepājas motorizētās zvejas stacijā Liepājas zvejas ostā (1955–1957) un Liepājas zvejnieku kolhoza “Boļševiks” zvejas brigādes brigadieru un zvejas ostas dispečeru (1958–1959; 1960–1964). Šajā periodā E. Līvs mācās arī kuģu mehāniķu-dīzelistu skolā Liepājā (1954–1955), iegūstot vidējo tehnisko izglītību. No 1964. līdz 1969. gadam, kad E. Līvs ar ģimeni pārceļas uz Rīgu, viņš ir laikraksta “Cīņa” ārštata korespondents Liepājā.

Pilsētas ceļu krustpunkti

E. Līva kā ienācēja pilsētas telpiskais uztvērums galvenokārt atspoguļots publicistiskās apcerēs, reportāžās, intervijās, dienasgrāmatu ierakstos un balstīts spilgtos, Liepājas ainavas identitāti raksturojošos topogrāfiskos punktos, kas nozīmīgi bijuši abiem rakstniekiem: pilsētas laikraksta “Komunists” (tagad “Kurzemes Vārds”) redakcijas namiņš Pasta ielā 3, zvejniecības kolhozam “Boļševiks” piederošā Liepājas ostas teritorija, tā kultūras nams “Boļševiks” – Liepājai padomju periodā nozīmīga kultūrvieta – un, protams, leģendārais fotogrāfa Ulda Brieža (1940–2023) mājoklis – radošo ļaužu neformālā pulcēšanās vieta *Vāgūzis*. Visas minētās vietas spilgti raksturo abu rakstnieku aktīvo piesaisti vietai gan reālas darbības, gan emocionālā līmenī, ļaujot izvērtēt abu rakstnieku nozīmi Liepājas kultūrtelpas formēšanās procesā, gan ietekmējot konkrētas vietas, gan pašiem ietekmējoties no tām.

Pasta ielas namiņš – laikraksta “Komunists”

(tagad “Kurzemes Vārds”) redakcija

Abu rakstnieku satikšanās pilsētas laikraksta redakcijas namiņā (Pasta ielā 3) notiek, kad tā brīža redaktora Viktora Zariņa vadībā (1955–1963) laikraksts “Komunists” piedzīvo savas popularitātes augstāko punktu, kļūstot ne tikai par pilsētas, bet arī reģiona kultūras centru, garīgās brīvības un radošu inspirāciju telpu. Šajā periodā redakcijā strādā interesanti un spējīgi žurnālisti, no kuriem daudzi nākotnē savu dzīvi saista ar rakstniecību – Ēriks Hānbergs (1933), Viktors Lagzdiņš (1926–2008), Jānis Silazars (1912–1975) u. c. 50. un 60. gadu mijā, kad padomju presē dominē klišejs un standartizēts dzīves atspoguļojums, laikraksts kļūst interesantāks un lasāmāks, publicējot cilvēku dzīvesstāstus. Redakcijā valdījusi radoša un samērā brīvdomīga atmosfēra, pateicoties tās vadītājiem. Tāpat kā V. Zariņš, arī viņa pēctecis redaktors Kārlis Skruzis (1963–1968) veidoja ciešu kopību ar literātiem, māksliniekiem un teātra ļaudīm. Laikabiedri īpaši izceļ K. Skruža diplomāta talantu, kas 60. gados bieži vien pasargājis redakcijas radošos ļaudis no partijas funkcionāru uzbrukumiem. Ar īpašu brīvdomību un drosmīgu ideju aktualizāciju izceļas kultūrvēsturnieka Riharda Rubīna vadības laiks redakcijā (1969–1971). Redakcijas darbinieku un literātu savstarpējā mijiedarbe un radošā

sadarbība vērtējama kā ļoti auglīgs un inspirējošs kultūridentitātes konstruēšanās process.

Kā atceras Ē. Hānbergs, laikraksta "Komunists" Pasta ielas mītnē vienmēr pulcējušies rakstīt griboši un rakstīt varoši iesācēji. Likumsakarīgi redakcijas paspārnē 50. gadu vidū tiek nodibināta Liepājas Jauno literātu apvienība, kas pakāpeniski kļūst par otro lielāko literātu apvienību pēc Rīgas. Labāko jauno autoru darbi regulāri tiek publicēti laikraksta "Komunists" literārajās lappusēs. Apvienība zināmā mērā kompensē jau vairākus gadus aktualizēto, bet tā arī nerealizēto ieceri Liepājā nodibināt Rakstnieku savienības filiāli, kuras īstenošanai, kā uzsvēris Ē. Hānbergs, "allaž pietrūcis trešā. Ilgu laiku bija tikai divi īstenie biedri – Viktors Lagzdiņš un Jānis Silazars. Nāca klāt Egons Līvs, bet Jānis Silazars jau bija Rīgā. Uzņēma Augustu Štrausu, Viktors Lagzdiņš jau bija Rīgā." (Hānbergs 1989)

Būtiska ir rakstnieka, šajā laikā jau Latvijas Padomju rakstnieku savienības biedra (no 1959. gada) V. Lagzdiņa (redakcijā strādā no 1958. līdz 1963. gadam) loma iesācēju literātu profesionālajā pilnveidē, neļaujot ieslīgt provinciālismā, par profesionāli respektējamām padarot laikraksta "Komunists" jaunrades lappuses, kā arī radot humora un satīras rubriku "Ventilators". Liela bija arī dzejnieces M. Ķempes, kura, kā zināms, ļoti mīlēja savu jaunības pilsētu, nozīme jauno Liepājas autoru izglītošanā un arī rūpes par viņu veiksmīgāku un ātrāku nonākšanu republikas literārā procesa uzmanības centrā. Dzejnieces pastiprinātas uzmanības lokā visai ātri nonāk arī zvejnieku kolhozā "Boļševiks" strādājošie E. Līvs un O. Gūtmanis. E. Līvs pavisam noteikti ir viens no M. Ķempes favorītiem un pelnīti atbalstītākajiem Liepājas autoriem, kurš tiek pamatinīts un novērtēts arī Rīgas literātu aprindās, līdz ar to viņa izaugsme no jauno autoru apvienības biedra līdz nobriedušam rakstniekam ir visstraujākā. Arī O. Gūtmanis savās atmiņās un dienasgrāmatu piezīmēs vairākkārt atzīmējis un novērtējis M. Ķempes ietekmi Liepājas jauno autoru un konkrēti savas rakstniecības attīstībā. Kā atceras ilggadējais laikraksta žurnālists un vēlāk atbildīgais redaktors Andžils Remess (1938–2022), Pasta ielas redakcijas namiņš šajā periodā kļūst par Liepājas kultūras un garīgās dzīves neformālu centru, oficiālu un neoficiālu tikšanās vietu, pulcējot radošo inteliģenci – literātus, māksliniekus, mūziķus, aktierus – (Remess 2011), stimulējot arī redakcijas darbinieku radošo kapacitāti, pilnveidojot laikraksta saturiskās kvalitātes, un te liela nozīme tieši E. Līvam, kurš iestājas par augstu māksliniecisko un profesionālo kritēriju izvirzījumu: "Egons Līvs bija kā tāds enkurs. Ja viņš kādu vārdu pateica, tad tu zināji, ka tā tas arī ir. Mirdza Ķempe mums bija kā cāļu māte." (Hānbergs 1989) Diemžēl savas biogrāfijas dēļ E. Līvs nekad oficiāli nav bijis redakcijas darbinieks. No 1964. līdz 1969. gadam, pateicoties Ē. Hānberga ieteikumam, viņš ieņem laikraksta "Cīņa" speciālkorespondenta vietu Liepājā, raksta reportāžas par zvejniekiem, kas apkopotas krājumā "Vērts bij vīriem satīkties" (1966). Rakstnieks regulāri

viesojies "Komunista" redakcijā, ticies ar žurnālistiem, kas viņu ievēduši Liepājas radošās inteliģences aprindās. Savukārt O. Gūtmanis ārštata korespondenta darba gaitas laikrakstā *Komunists* uzsāk ap 1969. gadu (red. Riharda Rubīna laiks), kad E. Līvs ar ģimeni pārceļas uz Rīgu. Dzejnieks izrāda nopietnu interesi par žurnālista darbu, veidojot Liepājas kultūras personību, kā arī zvejnieku literāros portretus.

Tādējādi iespējams runāt par personības un vides mijiedarbes nozīmi, proti, par spēcīgiem procesiem, kas inspirē pieķeršanos konkrētai vietai, attiecībās ar vietu izkristalizējot savu personiski individuālo jēgu, ar to saistītu nozīmju tīklu, dziļu *paš-nepārtrauktības* sajūtu. Kā atzīmē vairāki teorētiķi, sociālie procesi var likt vietai iegūt īpašu nozīmi konkrētā cilvēku grupā, veidojot spēcīgas kopienas sajūtu. (Stewart et al. 2004). Redakcijā valdošā radošā atmosfēra, savstarpējā uzticībā balstītās sociālās saiknes veidojušas šādai saliedētai radošai kopienai tik nepieciešamo drošības sajūtu (Gifford et al. 2009), kam īpaši būtiska nozīme ir totalitārās situācijas radīto sašņungto indivīda un varas attiecību modelī. Lūk, kā šo redakcijā vadīto laiku raksturo O. Gūtmanis:

Mēs bijām reizē nopietni un ļoti jautri žurnālisti. Toreiz ar dažiem izņēmumiem mums kā *jānusiem* bija divas sejas. Ar vienu, dies' pasarg, pasmaidīt par saukļiem, kurus kā sarkanus pavedienus izaudām cauri saviem rakstiem. Ar otru mēs vaibstījāmies kā karaļa āksti, kad galms mūs vairs neredzēja. Mēs godīgi ievērojām spēles noteikumus – kas pienācās kungam, to darījām pēc labākās sirdsapziņas. Jebkurā laikā, lai cik tas būtu liekulīgs un svētulīgs, ir daudz laba, ko teikt, un mēs patiešām ne vien gribējām, bet, manuprāt, arī no sirds darījām labu, cik tas bija mūsu spēkos. Pie tam mēs bijām ļoti draudzīgs un saliedēts kolektīvs. (Gūtmanis 1989)

Svarīgi atzīmēt, ka tieši Liepājas periodā E. Līvs iegūst savu pseidonīmu, ko ieteica dzejnieks J. Silazars. Pseidonīms nepārprotami rezonē ar topogrāfiskiem impulsiem, kas saistīti ar Liepāju, – vēsturisko Līvas ciemu, seno Līvas upi, joprojām esošo Līvas laukumu un Līvas kapiem. Zīmīgu asociatīvu sasauci ar šo faktu veido viens no neskaitāmajiem O. Gūtmaņa Liepājai veltītajiem dzejoļiem ciklā "Liepājai" (publicēts krājumā "Godavārti", 1996): "Tā smilšu balss, kas uzrunā mūs cauri gadsimtiem: / – Liiv, liiv, liiv! [...] Un tie ir līvi, kas iz smilts un grauds pie grauda, / Kas sākuši šo pilsētu no Līvas ciema. / Un tā ir viņu balss, kas uzrunā mūs cauri gadsimtiem: – Liiv, liiv, liiv!?" (Gūtmanis 2007: 238)

Vāgūzis – Liepājas radošās bohēmas metafora

Pasta iela, kas ir Liepājas pilsētas laikraksta redakcijas lokācijas vieta, Liepājas kartējumā iezīmē simbolisku turpinājumu, krustojot Lielo ielu un pa seno, šauro, tikai gājējiem atvēlēto Jāņa ielu aizvedot uz Liepājas kultūrientitātes ainavā aplūkotajā laika periodā tik nozīmīgo, krāšņām leģendām apvīto radošās inteliģences neformālo pulcēšanās un bohēmas vietu Jāņa ielā 3/5 – *Vāgūzi*. Viens no laikraksta "Komunists" redakcijas paspārnē veidojušās

radošas kopienas dalībniekiem, mākslinieks Visvaldis Garokalns (1933–2005), kura oficiālā darba vieta tolaik ir Liepājas muzejs, savā atmiņu stāstījumā precīzi iezīmē šo trajektoriju: "Mājās no darbnīcas es gāju pa Pasta ielu un diezgan bieži iegriezos redakcijā. Tur es satiku Egonu Līvu, Olafu Gūtmani, Ēriku Hānbergu, Gunāru Biezi... Tā lēnām es sāku draudzēties, un tad jau *Vāgūzis* uzradās pats par sevi." (Hānbergs, Briedis 2004: 84) Jāņa ielas ēkai ir sena un interesanta vēsture kopš 17. gadsimta, un 20. gs. 70. gados tā pazīstama ar nosaukumu *Vāgūzis*. Nosaukums radies, U. Briedim uz savu dzīvokli atvelkot Liepājas pasta nama pagalmā iepretim laikraksta redakcijai noskatītos vecos pasta ratus. Izjauktā veidā tie kalpo kā guļvieta biežajiem ciemiņiem. Un Kurzemes pusē izsenis ratnīca tiek dēvēta par vāgūzi. Tikpat leģendārs ir dzīvokļa centrā noliktais zārks, laikā gaitā no dažādām vietām sanestie zvani un cita veida artefakti, kas rada savdabīgu, no realitātes atsvešinātu gaisotni. Tādējādi dzīvokļa viesiem veidojas spēcīga fenomenoloģiskā pieredze, kas palīdz identificēt konkrētajai vietai raksturīgās universālās īpašības, radot estētisku novērtējumu, nozīmi un ar vietu saistītas emocijas. U. Brieža dzīvesvietā esošo priekšmetu šķietamais fragmentārisms konstruē īpatnēju, tomēr saliedētu suverēnu pasauli. Tas nozīmē, ka viss esošais "ir jāuztver kā attiecību savienošanas kārtība, nevis kā vienkārši objekti telpā" (Kunstler 1993: 249).

Oficiāli *Vāgūzis* ir fotogrāfa U. Brieža dzīvesvieta viņa Liepājas periodā. No 1966. līdz 1974. gadam viņš strādājis par fotogrāfu un Liepājas rajona laikraksta "Ļeņina Ceļš" žurnālistu, no 1976. līdz 1979. gadam bijis Liepājas pilsētas laikraksta "Komunisti" fotogrāfs. Kā interesants U. Brieža biogrāfijas fakts pieminams arī viņa saistība ar jūrniecību, proti, viņš nācis no Ziemeļkurzemes piekrastes zvejnieku dzimtas, no 1962. līdz 1966. gadam bijis stūrmanis zvejas flotē Liepājā; 1963. gadā beidzis zvejas kuģu kapteiņu kursus Liepājā. Tas ir laiks, kad par Liepājas ostas dispečeru strādā E. Līvs. Te arī sākas abu pazišanās un draudzība, un vēlāk, kad dispečera amatā E. Līvu nomaina O. Gūtmanis, viņam ar U. Briedi izveidojas īpaši cieša draudzība, kas rezultējas vairākkārtējos ceļojumos uz Sibīriju, apmeklējot O. Gūtmaņa izsūtījuma vietas. U. Briedis savās fotogrāfijās iemūžinājis gan šo kopīgo ceļojumu pieredzi, gan piekrastes zvejniekiem ainavas. Īpaši izceļami viņa veidotie zvejnieku portretējumi, tostarp arī labi zināmās abu Gūtmaņu portretsērijas, kā arī vairāki dubultportreti, kas izstādīti kā Liepājā, tā Rīgā. E. Līvs rakstījis reportāžas par U. Brieža fotoizstādēm. Pateicoties O. Gūtmanim, U. Briedis sāk strādāt par fotogrāfu Liepājas rajona laikraksta redakcijā, un tādējādi redakcijas darbinieki sākotnēji veido *Vāgūža* radošo atmosfēru.

U. Brieža un Ē. Hānberga sadarbībā tapusi atmiņu grāmata "*Vāgūzis*" (2004) ir *vāgūžlaika* spilgts dokumentējums, kas parāda tā nozīmi ne tikai Liepājas, bet arī Latvijas kultūrtelpā, par ko liecina *Vāgūža* visai raibais apmeklētāju sastāvs gan ģeogrāfiskās, gan profesionālās pārstāvniecības ziņā – pamatā liepājnieki, bet bieži vien

arī pilsētas viesi, parasti ar dažādām kultūras jomām saistītie, dažkārt arī pilsētas varas pārstāvji. Vienmēr viesiem atvērtās durvis un neizdeldējama radošais gars inspirējis dažāda mēroga akcijas un kultūrperformances (dažkārt ar izteikti politisku un antiideoloģisku ievirzi) visā pilsētā, bet visbiežāk *Vāgūža* apkārtnē, kas ir visai pateicīga vide šādām norisēm, jo atrodas starp Liepājas teātri blakus esošajā Teātra ielā un radošo ļaužu aprindās slaveno kafejnīcu "Pie Jāņa" (tautā sauktu par "Jānīti") turpat Jāņa ielā. U. Briedis atzīst:

Vāgūzis bieži vien izgāja ārpus sienām un visādiem rāmjiem. Toreiz to būšanu sauca par hepeningiem [...] bet var saukt arī par instalācijām [...] Tās bija instalācijas kustībā – idejas pletās plašumā tiktāl, ka reizēm pat cietumā bija iespējams nokļūt. (Hänbergs, Briedis 2004: 29)

E. Līva un O. Gūtmaņa iesaiste un klātbūtne *Vāgūža* inspirētajās norisēs ir fragmentāra un ar dažādu intensitāti. O. Gūtmaņa kā pastāvīga liepājnieka ceļi nepārtaukti krustojas vai rit paralēli *Vāgūža* bohēmā iesaistītajiem ļaudīm un ar tiem saistītajām norisēm. E. Līvs Liepājas dzīves periodā un arī vēlāk itin bieži tiek ierauts dažādās *Vāgūža brālības* dullībās un ēverģēlībās. Arī 70. gados E. Līvs, jau būdams rīdzinieks, vienmēr jutis saikni ar Liepājā palikušajiem domubiedriem, tostarp redakcijas cilvēkiem un – likumsakarīgi – *vāgūžniekiem*, ar kuriem draudzība turpinās līdz pat mūža beigām, un katrā Liepājas apmeklējuma reizē satikšanās ir obligāta. E. Līvs savās atmiņās daudzkārt apcer šo pieredzi. Arī laikabiedri bieži uzsvēruši E. Līva kā sabiedrības dvēseles, autoritātes un uzticamības personas nozīmi domubiedru kopības saliedēšanā – tas attiecināms kā uz rakstniecības un kultūras pārstāvju, tā zvejniecības aprindām. A. Remess uzsver, ka 60. gados Liepājas māksliniekiem, mūziķiem, literātiem, aktieriem, žurnālistiem un "vispār ne pēc *gosta* jeb valsts standarta domājošajiem bija savas *miera ostas*, kur izlādēties un uzlādēties. Un bija arī cilvēki, ap kuriem kā ap asīm griezās un virpuļoja šī neformālā darbība. Tāpat kā pasaule šķita vienmuļi pelēka, ja kādu laiku nebija iestaigāts par *Hābera foto* dēvētajā mākslinieku darbnīcā vai fotožurnālista Ulda Brieža mitekli ar nosaukumu *Vāgūzis*, tāpat šī sabiedrība tiecās pēc rakstnieka Egona Līva klātbūtnes [...]. Līvs pievilka ar savu omulīgo dzīvotprieku, kas dzirkstīja no viņa, liekot uzdzirkstīt pretī." (Remess 2005: 5) Zīmīgs piemērs nepārrautajām un joprojām ciešajām saiknēm ir E. Līva 1984. gadā no slimnīcas rakstītā vēstule laikraksta "Komunisti" redakcijas vīriem, īpaši A. Remesam, kura atklāj šo attiecību īstumu un spēku:

Sveicināti, nepārspējamie grenadieri! Jā, veči!... Tā mana išēmiskās stenokardijas lēkme ir tīrās blēņas, salīdzinot ar jūsu pārdzīvojumiem un piedzīvojumiem manā dzimšanas dienā! [...] Varenī! Kad saņēmu jūsu aizkustinošo Jūļa Vanaga dzejoli ar daudzajiem autogrāfiem, man degunā iesitās tik pazīstamās smakas un dievišķas meldijas, ka gribējās kāpt ārā pa logu un, slimnīcās paltrakos iegērbtam, drāzties uz lidostu, lai kaut mirkli Liepājas Vāgūzī pastāvētu pie aplukušajiem katedrāles

zvaniem un noliektu galvu jūsu cienījamo paģiru priekšā... Redzu visu kā kinofilmas rullītī, pat tukšo pudeļu ripošana pa Vāgūža grīdu man skan un vēl ilgi skanēs ausīs kā dievišķa mūzika. (Hänbergs, Briedis 2004: 157)

Vēstule atbilstoši pašironiskajam kontekstam parakstīta – “Zvejnieku kolhoza “Boļševiks” goda leģiona ordeņkavalieris Egons” (Hänbergs, Briedis 2004: 157).

Minētais piemērs sasauca ar M. Levickas (Lewicka 2011) teorētiskajiem secinājumiem par procesiem, kas ierosina pieķeršanos vietām, ciešās attiecībās ar tām veidojot savu personisko jēgu. Pieķeršanās vietai reizē ir spēcīga pieķeršanās kopienai. No tā izriet secinājums, ka laiks, kas pavadīts kādā vietā, vienmēr uzskatāms par labāko vietas piesaistes prognozētāju, sociālajām attiecībām laika ritējumā kļūstot bagātākām un noturīgākām ar tām saistīto atmiņu un nozīmju dēļ. Tādējādi kultūras atmiņa kļūst par fenomenu un minētā kultūrvietā par tās metaforu (Erll 2005).

Osta. Zvejnieku kolhozs “Boļševiks”

Ar Liepājas ostu abus Gūtmaņus saista darba gaitas Liepājas zvejnieku kolhozā “Boļševiks”. No 1950. līdz 1964. gadam E. Līvs strādā Liepājas zvejas ostā dažādos amatos, tostarp par mehāniķi, dispečeru un brigadieru Liepājas zvejnieku kolhozā. O. Gūtmanis atzīst, ka E. Līvs viņam it visā bijis solīti priekšā. 1964. gadā, kad E. Līvs sāk strādāt laikrakstā “Cīņa” par ārštata korespondentu un pilnībā pievēršas literārajam darbam, viņš dispečera amatam zvejnieku saimniecībā “Boļševiks” iesaka O. Gūtmani. Tāpat kā O. Gūtmanim, arī E. Līvam vairākkārt bijusi izdevība pašam doties jūras un upju ceļos, lai labāk iepazītu zvejnieku un jūrnieku sūro ikdienu un darba apstākļus. Pārdomas par redzēto un piedzīvoto pārtapušas neskaitāmās reportāžās, apcerēs un dienasgrāmatu pierakstos. Paša izbaudītais un iepazītais zvejnieka arods, zvejnieku likteņi un dzīvesstāsti ir tā pieredze, kurā balstās E. Līvs, 50. gados debitējot īsprozas žanrā ar stāstiem un nelielām skicēm.³ Šis tematiskais loks turpinās arī 60. gados tapušajā pirmajā garstāstā “Kapteinis Nulle” (1963) un romānā “Velnakaula dvīņi” (1966). “Kapteinis Nulle” veltīts darbabiedriem – kolhoza “Boļševiks” zvejniekiem, atklājot zvejnieku un jūrnieku dzīves esenci: “Jaunie vagoja plašos ūdeņus, vecie, vētru un tālumū noguruši, spēja tikai sagaidīt un izvadīt.” (Līvs 2004: 146) Tādējādi formējas viena no galvenajām E. Līva daiļrades tēmām – zvejniecība un jūrniecība un ar tām saistītie ļaužu likteņi – jūras skartie un to dzīves pretrunīgās šķautnes: sūrā zvejnieku ikdienu, fiziski smagais darbs, ko izgaismo nemītīgas ilgas pēc mājām, jūrā esot, un vienlaikus romantiskas apvīts jūras mūžīgais vilinājums, atgriežoties krastā, arvien asāk iezīmējoties vēsturiskā laikmeta radītajām kolizijām. Izkristalizējas raksturīgais varoņa tips – ārēji raupjš un iekšēji noslēgts pienākuma cilvēks, par kuru vecie zvejnieki saka: “No tā

3 1950. gadā laikrakstā “Komunists” publicēts pirmais īsstāsts “Cīruļu putenis”.

dienās būs lietaskoks...” (Līvs 2004: 85) Šāds varonis (20 gadus vecais kuģa mehāniķis Siliņš) pieteikts jau debijas stāstā “Cīruļu putenis”. Drosme riskēt un arī kļūdīties E. Līva varoņus padara dzīvus un īstus, tādus, kuri iztur laika pārbaudi. Rakstnieks ir pārliecināts, ka jūra necieš raksturā vājos un mazdūšīgos, tā izceļ un spilgtāk izgaismo iekšēji slēpto un noklusēto, sarežģīto un neveiklo, neignorējot arī komiskās un smieklīgās rakstura iezīmes, kam spilgts piemērs ir stāsts “Melnais Niklāvs” (1961). Liepājas perioda inspirētajai E. Līva jūras prozai pieskaitāmas arī kinonoveles “Nora” (1961) un “Meldru mežs” (1971).

Osta E. Līvam ir vieta, ar kuru saista kā profesionālās, tā emocionālās saites: “Tāljūras zvejas vīri man vienmēr likušies varoņi [...]. Daudzreiz esmu te bijis, daudzus kuģus esmu redzējis aizejam tālā reisā un daudzus esmu sagaidījis atgriežamies.” (Līvs 1966: 35) Viņa publicistikā Liepājas ainava parasti saistās ar jūru: “Pilsēta no rīta pamodīsies, un man kļūst sasodīti skumji, iedomājoties, ka, izgājuši ielās, cilvēki pat nepamanīs tos divdesmit vīrus, kas pēc četriem mēnešiem šonakt pārnāca no tālā Džordža sēkļa. Nepamanīs tādēļ, ka mūsu pilsēta stāv pašā jūras krastā un jūrnieku mums vairāk nekā metalurgu...” (Līvs 1966: 36); rakstniekam arī padomju laikā populārā “Daugavas” sporta zāle boksa mača laikā dūc un dārd “kā vētrā sabangota jūra” (Līvs 1966: 41).

Arī pēc Liepājas perioda ar tās ostu saistītā profesionālā pieredze transformējusies mākslinieciski spilgtos aprakstos, publicistiskās apcerēs, reportāžās, uzrādot nopietnu pētniecisko interesi par Liepājas ostas un piekrastes zvejniecības pirmsākumiem, kā arī attīstības perspektīvām. Spilgts piemērs ir apcere “Jūras darbi” (1985), kurā Līvs izseko Liepājas ostai un zvejsaimniecībai no 1910. gada līdz pat zvejnieku kolhoza “Boļševiks” izveidei 1946. gadā un tā attīstībai padomju gados (Līvs 1985: 129–134). Rakstniekam svarīgs ir spēcīgu personību nozīmes izcēlums. Tā aizsākas kapteiņu stāstu pierakstīšanas un izpētes process, sākotnēji saistīts tikai ar Liepājas ostu, vēlāk aptverot Latvijas teritorijas piekrasti līdz pat Ainažiem. Minētajā apcerē rakstnieka uzmanības centrā nokļūst zvejnieku kolhoza “Boļševiks” darba organizētāji un vadītāji, kas paši nāk no zvejniekiem un dzīvo ar ideju par spēcīgu zvejniecības tradīciju pārnesei un nākotnes attīstību, un panākumiem gan piekrastes, gan tāljūras zvejā – pirmie kolhoza vadītāji: Andrejs Lanka, bijušais jūrasbraucējs un visu cienītais kapteinis Tāivaldis Frickauss, Aivars Boja, Vladimirs Eniņš, kuri vēlāk kļuva par kapteiņiem, u. c., kā arī senu un stipru zvejnieku dzimtu – Ceļdomu, Kuplēnu, Sīļu, Sveiļu, Lanku u. c. – pēcteči. E. Līvs, profesionāli izvērtējot un raksturojot Liepājas piekrastes zvejniecības attīstību, sev raksturīgajā asi kritiskajā manierē izceļ arī problēmas, kas saistās ar dažāda rakstura šķēršļiem un attīstības kavēkļiem – gan objektīviem, gan subjektīviem.

Būtisks vietas jeb eksistenciālās identitātes apliecinājums ir kultūrvēsturiskais aspekts, ko E. Līvs izceļ un kas viņam saistās ar 60. un 70. gados Liepājai nozīmīgu

kultūrvietu – zvejnieku kolhoza “Boļševiks” kultūras namu un tā darbības nozīmi Liepājas kultūras dzīvē. “Boļševika” klubs, kā to dēvē liepājnieki, atrodas Zvejnieku alejā 11, pašā jūras malā uz nelielas kāpas. Ēka ar plašo zāli un skatuvi vienlaikus ir arī kolhoza administrācijas atrašanās vieta. Kultūras nama ilggadēja darba organizētāja un vadītāja ir Maija Tamme (1944–2021), kuru E. Līvs vērtējis ļoti augstu:

Ikviens, kurš kaut reizi saticis Maiju, atcerēsies viņu ilgus, garus gadus. Tādi cilvēki kā Maija piedzimst ar talantu jau šūpulī. Viņa ir kuplās zvejnieku saimes mākslinieciskās pašdarbības kolektīva dvēsele un sirdsapziņa. [...] Uzkrāta milzīga pieredze. Ja tai pieskaita nevilgotu dedzību, talantu un kolhoza vadības dāsnumu mākslinieciskās pašdarbības un kultūras darba veidošanā, tad var droši teikt: ne tikai kolhozā, ne tikai Liepājā un republikā, bet daudz tālāk sniedzas Maijas Tammes koptā kultūras koka zari. (Līvs 2007: 303)

M. Tammes vadībā kultūras nama paspārnē darbojas desmit mākslinieciskās pašdarbības kolektīvu, te norit arī aktīva sporta dzīve; te darbojas visā republikā savulaik popularitāti iemantojusī estrādes grupa “Neptūns”, kurā savu mūziķa karjeru sākuši vairāki republikā pazīstami mākslinieki. Kultūras namā regulāri notiek mākslas festivāli, plenēri, izstādes, konkursi, koncerti, Dzejas dienu pasākumi, tikšanās ar rakstniekiem un dzejniekiem. Kultūras nama paspārnē ir arī bagātīga bibliotēka. Minētais piemērs ir vēl viens apliecinājums spēcīgas un mērķtiecīgas personības nozīmei vietas identitātes konstruēšanas procesā, izceļot vietas unikalitāti, un radošas kopienas saliedēšanā. Arī O. Gūtmanis ir biežs kultūras nama viesis, gan kā žurnālists tiekoties ar zvejniekiem un intervējot viņus, gan piedaloties literāro pasākumu organizēšanā, arī strādājot ar jaunajiem literātiem.

Abu Gūtmaņu simboliska piemiņas iedzīvināšana zvejnieku kolhoza aptvertajā Liepājas piekrastes teritorijā būtu likumsakarīga. Šāda iniciatīva un iecere novietot pilsētvidē abu Gūtmaņu skulptūras vai krūšutēlus skvērā pie zvejnieku kolhoza kultūras nama “Boļševiks” (kopš 90. gadiem tā nosaukums ir “Kursa”) pieder abu Gūtmaņu laikabiedram un tuvam draugam, joprojām liepājniekam, rakstniekam Ērikam Kūlim, kurš pēdējos gados aktīvi nodarbojas ar kultūrmecenātismu. Nepietiekamā pilsētas pārvaldes administratīvo lēmēj institūciju atbalsta dēļ iecere diemžēl nav realizējusies, tāpat atsaucību neguva arī Ē. Kūļa rosinājums par godu E. Līvam pārdēvēt pie ostas esošo Roņu ielu, pa kuru rakstnieks gājis uz darbu ostā. Šobrīd Ē. Kūļa iecere godināt abu draugu piemiņu rezultējies tēlnieka Raimonda Gabaliņa veidotā E. Līva krūšutēlā un mākslinieka Alda Kļaviņa gleznotā O. Gūtmaņa portretā. Abi kultūras objekti atrodas Liepājas Centrālās zinātniskās bibliotēkas otrā stāvā vestibīlā.

O. Gūtmaņa jūras mīlestība augusi pakāpeniski, kopš bērnības dzīvojot starp jūru un Liepājas ezeru, ar kuru saistās spilgtākās bērnības atmiņas. Jūra sākotnēji ir tikai “lielais ūdens, kur vasarās nopeldēties, kā stihija, par kuru iedomāties” (*Baltijas jūra*, Gūtmanis 2009: 82), sapņojot kļūt par kapteini: “Kad aizsapņojos zvejniekos, /

Kļūstu jūras dulls [..]" (Visa laba jāņuzāle, Gūtmanis 2007: 366) Īstā jūras sajūta izkristalizējusies pirmā izsūtījuma laikā Sibīrijā, kavējoties atmiņās par jūru un dzimto krastu, kas spilgtā poētiskā refleksijā fiksēta 1986. gadā tapušajā dzejolī "Smaržu atmiņa": "No jūras sāls un joda dvaka, / No ezera velk dūņu smārds; / Un ostas izvirtušās smakas / Un zvejaskuģu aromāts.." (Visa laba jāņuzāle, Gūtmanis 2007: 366) Ciešās saiknes ar piekrastes ļaudīm, ostas un zvejnieku dzīvi transformējušās spilgtos poētiskos priekšstatos vairākos dzejoļos jau debijas krājumā "Stiprie mezglī" (1964) – piemēram, dzejoļos "Tā ir dziesma" ("Traleri mājup no selgas nāk, / Kā vīri pēc gara un grūta darba. / Motoru sirdis pukst dzirdamāk – / Tā ir dziesma, savādi skarba." (Gūtmanis 2006: 32), "Kurzemes jūra", "Bāka", "Es dzīvoju starp ezeru un jūru" u. c.

Vēlme kopš bērnības kļūt par kapteini, kā vēlāk atceras dzejnieks, drīzāk dzimusi no iespaida, ko radījusi Liepājas osta, pilna kuģiem ar dažādu valstu karogiem, un romantiskās noskaņas, kas valdījusi pilsētas saskarsmē ar jūru. O. Gūtmaņa dzejā šo poētisko priekšstatu pārdzīvojuma telpu veido ar jūru saistītie ielu nosaukumi – Jūras, Kuģenieku, Laivenieku, Loču, Roņu iela u. c. – iezīmējot rajonu starp ostu, Tirdzniecības kanālu, Kūrmājas prospektu līdz Liepājas jūrskolai un jau pieminētajam zvejnieku kolhoza "Boļševiks" klubam Zvejnieku alejā. No minētajiem iespaidiem izaudzis un dzejā attīstījies pārcēlāja un airētāju motīvs: "Uz Laivenieku ielas kļūstu pārcēlājs, / Kas Līvas upei pāri, kas Pērkoņupei pāri, / Ceļ atmiņas. (Godavārti, Gūtmanis 2007: 246); "Pie ariem kurši, jāpacinās, / Pirms aiziet veļos, lai pēc tam / Mums nepārmēt, ka neredzēja / Mūs vienā rakstā airējam." (Gūtmanis 2007: 254)

Raugoties no fenomenoloģijas skatpunkta, minētais O. Gūtmaņa jūras impulsu piemērs pilsētvieta nosaukumu fiksācijā veido interesantu salīdzinājumu ar atšķirīgo pilsētas uztvērumu E. Līva daiļradē, proti, iztēlojamies Liepājas ielas jūrā esam. Liepājas tuvums E. Līvu pavada arī, kā pasažierim dodoties jūrā uz tāljūras zvejas kuģa, piemēram, kuģu satiksme Dogerbankā, Ziemeļjūrā, Līvam atgādina Liepājas ielas: "Kustība te tāda kā uz K. Marksa ielas Liepājā, kad abos kinoteātros vienlaicīgi beidzas seansi." (Līvs 1966: 14) E. Līva pieminētā K. Marksa (mūsdienās Graudu) iela, kuras trajektorijas virziens šķietami savieno jūru, ostu un ezeru, jau pirmskara Liepājā ir viena no centrālajām un vēsturiski nozīmīgākajām ielām; kopš bērnības tā ir arī viena no mīļākajām O. Gūtmaņa ielām. Dzejnieka atmiņās iela piedāvā kārdinošu ceļojumu ar aizraujošām pieturvietām – sapņu veikaliem: Vasernaņa augļu pārdotavu un Ūzes saldumu bodi, pagrabīņu ar visgaršīgākajām ābolkūkām, arī E. Līva pieminētajiem kinoteātriem "Uzvara" un "Sarkanā bāka", kurus O. Gūtmanis atceras kā pirmskara "Viktoriju" un "Splendid Palace" un kas 50./60. gados vēl turpina darboties, Dirberga un Pētera kafejnīcām, no kuru puses skan deju mūzika: "Tās [ielas] sākums no Rožu laukuma puses tik šaurs, ka 2. līnijas tramvajs nogriezdamiens ienira starp namiem kā aizā. Tur, cik atceros, vienmēr klājās ēnas un valdīja nokrēslis. Tikai tālāk uz jūras

pusi, kur iela jau savienojās ar Kūrmājas prospektu, staroja gaisma.” (*Liepāja*, Gūtmanis 2009: 55) Graudu iela arī padomju periodā saglabāja lielāko daļu vecās jūgendstila arhitektūras un līdz ar to – pagātnes elpu, sajūtu par senāko pilsētas ainavu.

Nobeigums

Kā atzīmē filozofs, fenomenologs Moriss Merlo-Ponti (*Merleau-Ponty*, 1908–1961), attiecības starp telpas atsevišķajiem objektiem “savu dzīvīgumu iegūst no subjekta, kurš tās apraksta un kurš tās nes sevī”, subjekta saiknei ar telpu nepastarpināti atsedzot dziļumdimensiju (Merlo-Ponti 2018: 265). Tieši vertikālās telpas radītā dziļumdimensija nostiprina vides un individuālās identitātes ciešo saikni. (Merlo-Ponti 2018: 290) Noteiktas vides radītu procesu rezultātā veidojas iesaistīto personu/subjektu saskaņotība, kas O. Gūtmaņa kā Liepājas iedzīmtā gadījumā ir likumsakarīga (te iespējams runāt par vietām, ar kurām izveidojusies emocionālā piesaiste un kuras ir personiskās vēstures daļa (Stobbelaar, Pedroli 2011: 327)), turpretim E. Līva kā ienācēja gadījumā izskaidro rakstnieka nepārrautās saiknes un klātbūtnes sajūtu ar pilsētu un tās cilvēkiem arī pēc Liepājas perioda. Pati vide un notikumi tādējādi kļūst par simboliskiem stāstiem, dzīves mērķu, vērtību un kontekstu skaidrojumā apstiprinot kopienas jeb kolektīvo identitāti (Stewart et al. 2004).

Tomēr šo identitātes aspektu reprezentācijā abu autoru starpā vērojamas nozīmīgas atšķirības: O. Gūtmanis daudzkārt iedzīvina savos tekstos konkrētas Liepājas vietas, detalizēti aprakstot tās un iesaistot maņu gleznas, bet E. Līvam pilsētvides objekti pārtop emocionālā pārdzīvojumā (“Drīz tālē no ūdens izaugs Liepājas televīzijas tornis, baznīcu smailes, celtnu strēles ostā... Uzvēdīs zemes elpa... Prieks, kluss, nepieradušai acij pat nepamanāms prieks pārņēmis visus.” (Līvs 1966: 34)) un saistās ar cilvēku dzīvesstāstiem.

Avoti

Gūtmanis, Olafs (1989). Caur uguni un ūdeni. *Komunisti*, 21.02., 2. lpp.

Gūtmanis, Olafs (1992). *Dzīves grāmata*. Rīga: Liesma.

Gūtmanis, Olafs (1996). *Godavārti*. Liepāja: Kurzemes Vārds.

Gūtmanis, Olafs (2001). *Visa laba jāpuzāle*. Liepāja: LiePA.

Gūtmanis, Olafs (2006). *Raksti*. 1. sēj. Sast. E. Lāms. Liepāja: LiePA.

Gūtmanis, Olafs (2007). *Raksti*. 2. sēj. Sast. E. Lāms. Liepāja: LiePA.

Gūtmanis, Olafs (2009). *Raksti*. 4. sēj. Sast. E. Lāms. Liepāja: LiePA.

Gūtmanis, Olafs (2012). *Raksti*. 5. sēj. Sast. E. Lāms. Liepāja: LiePA.

Līvs, Egons (1966). *Vērts bij vīriem satikties*: mazas reportāžas. Rīga: Liesma.

Līvs, Egons (1985). Jūras darbi. *Karogs*, Nr. 11, 129.–134. lpp.

- Līvs, Egons (1992). *Rēta lūpas iekšpusē un –*. Rīga: NC.
- Līvs, Egons (2000). *Asteru medus: vēstules, piezīmes, dzejoļi*. Bērsons, Ilgonis (sast., kom.). Rīga: Enigma.
- Līvs, Egons (2004). *Darbi [1949–1965]*. Gūtmane, Edīte; Hānbergs, Ēriks (sast.). Rīga: Pils.
- Līvs, Egons (2007). *Darbi [1981–1989]*. Gūtmane, Edīte; Hānbergs, Ēriks (sast.). Rīga: Pils.

Literatūra

- Downs, Roger M.; Stea, David (eds.) (1973). *Image & environment: Cognitive mapping and spatial behavior*. Chicago: Aldine.
- Erll, Astrid (2005). Introduction. Erll, A.; Nünning, A. (eds.). *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Gifford, Robert; Scannell, Leila; Kormos, Christine; Smolova, Lidia; Biel, Anders; Boncu, Stefan et al. (2009). Temporal pessimism and spatial optimism in environmental assessment: A 18-nation study. *Journal of Environmental Psychology*, No. 29, pp. 1–12.
- Gūtmane, Edīte (2000). Egona Līva dzīve dažos faktos un atmiņās. Bērsons, Ilgonis (sast., kom.). *Asteru medus: vēstules, piezīmes, dzejoļi*. Rīga: Enigma.
- Hānbergs, Ēriks (1989). Pasta ielas namiņā. *Literatūra un Māksla*, 25.02., 7. lpp.
- Hānbergs, Ēriks, Briedis, Uldis (2004). *Vāgūzis*. Rīga: J.L.V.
- Kuduma, Anda (2018). "Vēl taigas grāmatu lasu": Olafa Gūtmaņa Sibīrijas pieredzes fenomens. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*, Nr. 23. Liepāja: LiePA, 51.–64. lpp.
- Kunstler, James Howard (1993). *The geography of nowhere. The rise and decline of America's man-made landscape*. New York: Simon & Schuster.
- Lāms, Edgars (2021). *Kurzemes iekopšana: Olafa Gūtmaņa dzīves un mākslas ceļos*. Liepāja: LiePA.
- Lewicka, Maria (2011). Place attachment: how far have we come in the last 40 years? *Journal of Environmental Psychology*, No. 31, pp. 207–230.
- Merlo-Ponti, Maurice (2018). *Uztveres fenomenoloģija*. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts.
- Proshansky, Harold M.; Fabian, Abbe K.; Kaminoff, Robert (1983). Place-identity: Physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, No. 3, pp. 57–83.
- Remess, Andžils (2005). Kāpēc pietrūkst Egona Līva. Līvs, Egons. *Darbi [1966, 1972]*. Rīga: Pils, 5.–11. lpp.
- Remess, Andžils (2011). *Liepājā, Pasta ielas namiņā*. Liepāja: Kurzemes Vārds.
- Scannell, L.; Gifford, R. (2010). Defining place attachment: A tripartite organizing framework. *Journal of Environmental Psychology*, No. 30, pp. 1–10.
- Stewart, William P.; Liebert, Derek; Larkin, Kevin W. (2004). Community identities as visions for landscape change. *Landscape and Urban Planning*, No. 69, pp. 315–334.
- Stobbeaar, Derk Jan; Pedroli, Bas (2011). Perspectives on landscape identity: A conceptual challenge. *Landscape Research*, No. 36(3), pp. 321–339.
- Van Mansvelt, J. D.; Pedroli, B. (2003). Landscape, a matter of identity and integrity. Towards sound knowledge, awareness and involvement. Palang, H.; Fry, G. (eds.). *Landscape Interfaces*. Dordrecht, Boston, MA, London: Kluwer, pp. 375–394.
- Veitners, Juris (1985). Egons Līvs: "Kino – dzīves palielināmais stikls". *Kino*, Nr. 4, 12.–13. lpp.